

En nomade på erkendelsesrejse gennem mødet med Bourdieu

Martin D. Munk

Fil.dr. i sociologi, seniorforsker ved Det Frie Universitet

Det er glædeligt, at redaktørerne af Praktiske Grunde har stillet spørgsmål omkring mødet med Bourdieus arbejde og brug af værkerne. Indlysende, der er flere måder man kan møde Bourdieu på. Fagligt, fysisk, socialt etc.

Først beskrives mit fysiske møde med Bourdieu over fire gange med et kort rids af Bourdieus pointer om sociologens mulige veje til at lave tilfredsstillende sociologi. Derefter beskrives mit møde med Bourdieu via læsning af værkerne, brug af begreberne og tilgangen i mine undersøgelser og studier med krydsreferencer til forskere og undervisere som på afgørende måder formidlede og anvendte Bourdieu.

I november 1993 mødte jeg for første gang Bourdieu til en forelæsning med udgangspunkt i værket *Les règles de l'art: genèse et structure du champ littéraire*, som jeg har omtalt i Sociologi Nyt 1993. Bourdieu gjorde i et stort auditorium på Københavns Universitet Amager et uforglemmeligt indtryk med sin gennemgang af diverse felters struktur og genese, hvor det også blev klart at Bourdieu på en måde hellere ville have holdt forelæsningen på fransk eller måske tysk. Siden mødte jeg Bourdieu i maj 1994 på Maison des Sciences de l'Homme i Paris under mit lange ophold på École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Centre de Sociologie de l'Éducation et de la Culture (CSEC), hvor Bourdieu var opponent på en fremlæggelse af tysk litteratur netop ud fra *Les règles de l'art*.

Derefter fik jeg i oktober 1998 fornøjelsen af at møde Bourdieu på International Conference on Empirical Investigation of Social Space, som blev afholdt i Köln, hvor jeg præsenterede "The Trace of Social Space (The Trajectories of Athletes)". Det blev et personligt møde, hvor jeg forsvarede Bourdieu på en af konferencedagene, efter at Michael Greenacre havde rettet kritik af den måde Bourdieu anvendte korrespondanceanalyse i sit sociologiske arbejde. Jörg Blasius, Ludovic Lebart og jeg havde senere samme dag middag med de to kamphaner, hvor stemningen efterhånden blev rolig alt imedens Bourdieu fik vand til middagen. Jeg mindes ved samme lejlighed, at Bourdieu på en humoristisk og opmuntret måde fortalte om, at nobelpristager Merton fuldkomment havde

taget fejl i vurderingen af økonomiske systemer, herunder sammenlægningen af finansielle institutioner.

Sidste gang jeg traf Bourdieu var ved et mindeværdigt møde på hans kontor på Collège de France i april 1999, hvor han under mødet tog min doktorafhandling frem, som jeg havde sendt til ham i februar. Vi drøftede egentlig ikke så meget, udover jeg at i høj grad havde brugt teorien om rekonversionsstrategier i mit studie af rekonversioner af sports- og uddannelseskapital blandt tidligere og nuværende eliteidrætsudøvere. Jeg havde undervejs en stærk fornemmelse af at være på "samme frekvens", idet teorien i empiriske analyser af kapitalkonverteringer kan noget ganske andet end gængse analyser af individuelle transitioner og social mobilitet. Kapitalkonverteringer er nemlig altid rodfæstet i eliteidrætsudøvernes historiske livsbane erfaringer med nederlag og sejre, som ikke blot handler om vekselvirkningen med og påvirkningen fra felternes struktur og genese, men om homologien med deres familiers historiske erfaringer.

Jeg anser, at der er tre afgørende punkter i den Bourdieuske teoritilgang:

1) Bourdieus perspektiv med hensyn til at fjerne sig fra og bryde med ismer og deres ekstremiteter, som eksistentialisme, strukturalisme, marxisme osv. I stedet fordres en mellemvej, hvori habitusbegrebet indgår som en vigtig grundsten i forsøgt på at sammentænke "subjektivism" (sociale handlinger) og "objektivism" (strukturer).

2) Materialiteten i den forstand, at Bourdieu hele tiden forstår menneskers/agenternes handlinger, kultur og praktikker på baggrund af de objektive sociale livsbetingelser, der ikke er statiske, men historisk betinget. Heri det forandrende moment i teorien.

3) Sociologiens sociologi. En af hjørnestene i Bourdieus sociologi og tænkning er det evige krav til, at sociologer må have en sociologi om deres egen sociologi. Det betyder, at sociologien medtænker sin egen forskningshabitus og dermed egne forskningspraktikker/handlinger i forhold til det udforskede objekt. Bourdieu giver Levi-Strauss og andre ret, når de siger, at man må bryde med folks commensense og spontane overvejelser, men at det ikke er tilstrækkeligt. Det er også nødvendigt at bryde med forskerens egne forestillinger om det pågældende forskningsobjekt.

Bourdieu har således i adskillige bøger og artikler forsøgt at understrege vigtigheden af at tage sin egen forskningspraktik selvkritisk op i sammenhæng med udarbejdelsen af teori og studiet af genstanden.

Bourdieu anfører i: *An Invitation to Reflexive Sociology* at:

Når sociologiens sociologi bliver meget konkret i form af sociologens sociologi, af dennes videnskabelige projekt, af dennes ambitioner og dennes fejl, af dennes dristighed og frygt, er det ikke en supplement d'âme (=sjæle supplement) eller narcissistisk luksus:

At bringe dispositioner til bevidsthed (prise de conscience), gunstige eller ej, knyttet til din sociale og familiære baggrund, akademiske baggrund og køn giver dig en chance til, måske begrænset, at forstå og give dig et overblik over dine dispositioner. Men stadigvæk er knebene i de sociale pulseringer utallige. At lave en sociologi om eget univers kan blive en helt anden måde, total pervers, at tilfredsstille undertrykte følelser på en snigende subtil og kroget vej.

For eksempel når en tidligere teolog bliver sociolog, og foretager et studie af teologer, må denne ud i en slags regression og begynde at tale som teolog eller, endnu værre, anvende sociologi som et våben til at afgøre tidligere mellemværende med teologerne. Det samme kunne være sandt for en filosof: hun vil risikere i filosofiens sociologi at finde en skjult måde at føre filosofiske krige med andre midler.

Jeg husker meget tydeligt, at jeg første gang stødte på Bourdieu gennem det fremragende kapitel "Skolan" af Donald Broady og Mikael Palme fra bogen *Kultur och utbildning* fra 1985 (trykt 1986),

hvorfra jeg også læste: "Titel och Ställing. Om förhållandet mellan produktionssystemet och reproduktionssystemet", oprindeligt udkommet i 1975, det vil sige i det første år og andet nummer af *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, Bourdieus eget tidsskrift.

"Skolan" blev inden for emneområdet Uddannelse og Institutioner i en forelæsning præsenteret af Jan Kampmann i december 1986 på Institut for Pædagogik ved Københavns Universitet, i St. Kannikestræde, året efter min indskrivning på Sociologisk Institut, men som undervisningsminister Bertel Haarder lukkede ud fra en "mistanke" om marxistisk, særlig kapitallogisk, tilgang til sociologi, med det resultat at jeg søgte efter sociologisk uddannelse på forskellige institutter.

I Skolan redegøres for på hvilke måder uddannelsessystemet konstitueres, det vil sige ud fra indre magthierarkier og udviklingslogikker, sin egen historie, egne institutioner og intellektuelle positioner. Et resultat heraf er en præsent accelererende konkurrence om uddannelses titler, som fører til deklassering og generationskonflikter i mange sektorer af samfundet – og ikke til en egentlig demokratisering af uddannelseskapital, men snarere til skabelse af en slags kollektiv desillusion. I kapitlet fokuseres særligt på hvorledes såvel grundskolen, universiteterne som eliteskolerne ("les grandes écoles") bidrager til opretholdelse af selektionsmekanismer og fordelingen af legitim kulturel kapital til favoriserede familier og socialklasser. En af styrkerne i "Skolan" er anvendelsen af materiale fra såvel 1960'erne, 1970'erne som 1980'erne, og det kommer frem, at uddannelsesreproduktionen er forankret i strukturel kausalitet formidlet gennem en historisk homologi mellem uddannelsesfeltet og samfundspositioner, og ikke i enkeltstående oplysninger om "social baggrund"!

I samme måned i 1986 understregede nu afdøde Staf Callewaert i en forelæsning, at sociale forhold ikke primært kan forandres gennem ændringer af uddannelsessystemer. Det er en væsentlig årsag til, at omkring en femtedel af en årgang år efter år ikke opnår en uddannelse eller endda et arbejde, da kausaliteten ikke er forstået rigtigt.

Senere stod Staf Callewaert til fulde for lærerige Bourdieu seminarer fra februar 1988 og frem, efter at jeg i december 1987 ved instituttets kopirum på KUA fik overtalt Staf til at påbegynde en skelsættende undervisning og vejledning i Bourdieus værker og tilgang med sit unikke førstehåndskendskab til værkerne og traditionerne, altid med forankring i klassikerne, især Durkheim, Marx og Weber. På samme tid, i sensommeren 1988 kom Donald Broady til instituttet, hvor Donald præsenterede Bourdieus forankring i den historiske epistemologi, et arbejde som i 1990 blev til doktorafhandlingen *Sociologi och epistemologi*, som jeg første gang så det fulde manus til i august 1990.

Nogenlunde samtidigt med de lærerige Bourdieuseminarer etablerede vi en studiegruppe bestående af 4-5 studerende på Institut for Pædagogik, hvor vi over nogle år hver mandag hos Karin Anna Petersen i Haraldsgade gik i dybden med Bourdieus arbejde samtidigt med at nogle stykker af os havde en lærerig læsning af klassikerne på såvel pædagogik/sociologi som europæisk etnologi med Thomas Højrup som en fremragende underviser og inspirator, der i 1983 offentliggjorde det formentlig bedste danske sociologiske værk, *Det glemte folk: Livsformer og centraldirigering*.

Dette studiegruppearbejde var for det meste uhyre produktivt, intenst, voldsomt spændende og livgivende. Især var min samlæsning med Peter Koudahl meget nærende og nærmest en daglig begivenhed i en del år.

For mit eget vedkommende forfulgte jeg et parallelt svensk spor, meget påvirket af et Stockholm seminar i maj 1989 med franske og svenske sociologer og statistikere, blandt andre Donald Broady, Mikael Palme, Victor Karady, Henry Rouanet, Brigitte Le Roux, Monique de Saint Martin, som jeg sammen med Peter Koudahl og Kristian Larsen deltog i, efter at Staf Callewaert med en afgørende handling gav sin invitation videre til os.

Dette seminar blev et vendepunkt for mig. Jævnligt derefter tog jeg først til HLS (Läraryhögskolan) i Stockholm og siden til Uppsala Universitet, hvor Donald Broady mange gange generøst bød

mig velkommen, og senere hjalp mig til EHESS, med Mikael Palme som en tålmodig og dygtig vejleder med oplæring i fransk programmel (ANCORR, ADDAD), især i de første år, som en læremester og sparringspartner ud i den praktiske beherskelse af fransk sociologi og statistik. Disse besøg gav en tro på, og forståelse for at Bourdieus arbejde på en meget oplysende og forløsende måde kan bruges empirisk i international sociologisk forskning.

Miljøet i Sverige satte på mange måder barren for uddannelsessociologiske studier i en nordisk kontekst. Jeg erkendte efterhånden, at det parallelle spor ikke rigtigt fungerede sammen med dominerende positioner, dvs. quasi-teknologisme, funktionalisme, fænomenologi, "kritisk teori" etc., hvilket vi netop lærte hos Bourdieu.

Min læring og uformelle uddannelse fra Stockholm fik jeg brug for i min tid på Sociologiska institutionen ved Lunds Universitet, som i nogle år fra 1996 blev mit hjem for min sociologiske uddannelse og den endelige udformning af mit doktorarbejde i 1990'erne, hvor Mats Beronius, Bengt Gesser og Gunnar Olofsson tog vældig godt imod mig, og som lærte mig meget om systematisk og grundig vejledning af en forskerstuderende, som vil en hel masse på samme tid.

Meget tidligt var jeg optaget af uddannelsessociologi, så teksterne som jeg læste i 1986-1989, var øjenåbnere, og gav i høj grad mening for en studerende med mine interesser og perspektiver på verden. Grundlæggende set ville jeg forstå og forklare hvorfor uddannelse og skolen er med til at reproducere sociale forskelle, men også hvorfor børn og unge med forskellig familiebaggrund kommer ind i forskellige livsbaner, hvor nogle opnår "succesfulde" privilegerede positioner, med stor løn og pensioner, medens andre i højere grad får "fiasko", mindre indkomster, og måske et liv med usikkerhed og utryghed.

Bourdieu's arbejde cementerede for mig, hvorfor familien, opvækst og opdragelse er så vitale for udfoldelsen af livschancerne. På den tid, i 1980'erne, var mange samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser centreret omkring socialisationsstudier, der som oftest savnede empiriske belæg for de konklusioner som blev draget omkring barndom og socialisation. De havde også teoretisk sine begrænsninger, her tænker jeg særligt på Institut for Pædagogik og Sociologisk Institut, hvor jeg på Institut for Europæisk Folkelivsforskning mødte en meget stærk såvel teoretisk som empirisk tradition.

I den tid var Bourdieu altid en væsentlig kilde til at forstå det der skete for os studerende, kammerater, egen familie bagud i historien og befolkningen. Jeg forstod efterhånden bedre og bedre, hvorfor jeg selv aspirerede til mere læsning af Bourdieu, nemlig ud fra opvækst i en familie primært rodfæstet i et miljø af politisk bevidste selvstændige håndværksmestre i Gentofte, hvis sønner oftest gerne ville være ingeniører og matematiklærere.

Fordybelsen i Bourdieus sociologi gav en fantastisk forståelsesramme til når jeg lykkedes med mine forehavender, og hvorfor jeg ikke blev foretrukket i positionskampe på det pædagogiske institut og det sociologiske institut ved Københavns Universitet. En i høj grad kulturradikal kultursociologisk og pædagogisk nærmest antikvantitativ tilgang og skepsis overfor fransk sociologi fik afgørende indflydelse over flere omgange, og for, at jeg søgte over i først idrætsforskningen på Københavns Universitet og Danmarks Højskole for Legemsøvelser. Siden i registerforskningsmiljøet på Center for Registerforskning og som underviser i metode, statistik og politisk sociologi på Statskundskab ved Københavns Universitet, som adjunkt i public policy og professor i sociologi ved Aalborg Universitet og mit Center for Mobilitetsforskning, og temporær professor i sociologi på DPU ved Aarhus Universitet, hvor de to sidstnævnte universiteter domineres af en statsorienteret og socialdemokratisk (læs: politisk og ideologisk) tilgang til videnskab.

Tillige førte det til i alle årene at undersøge nye spørgsmål med forskere i Canada, Frankrig, Danmark, Sverige, USA, Tyskland, Finland og Norge. Og til at søge positioner i Danmark, England, Frankrig og Sverige.

Gennem disse interesser og perspektiver var jeg først særligt optaget af *La reproduction: Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, *Outline of a Theory of Practice* og *La distinction: Critique sociale du jugement*, og også de tidlige uddannelsessociologiske skrifter og artikler om sport. Jeg blev meget optaget af hvorfor undervisning i skolen via pædagogisk vilkårlighed i høj grad er med til at fastlåse de næste generationer i eget klasseudgangspunkt med favorisering af grupper af unge med den "rigtige" kulturelle kapital hjemmefra (læs: legitime og dominerende). Her fungerede Boel Berners og Staf Callewaerts introduktioner og oversættelser af centrale franske sociologiske tekster publiceret på Munksgaard som indgange til *La reproduction* og konteksten herfor.

Dertil blev habitusbegrebet en nøgle til at forstå mekanismerne meget bedre, og det forklarer stærke sammenhænge mellem livsbetingelser i barndommen, livsbetingelser senere hen, magtbaser og hvorledes vi som mennesker fra forskellige miljøer og forankringer håndterer og forholder os til verden, også når den byder på angstprovokerende modstand og uretfærdigheder. Nu i de her år med totalitære overgreb imod befolkningen i form af nedlukninger og dominerende "medicinske eksperimenter" uden at følge normale protokoller med opbakning i teori, data og evidens, styret og kontrolleret af store medicinalfirmaer, økonomiske interesser, magteliter i forening, medier og repressive stater med en overrepræsentation af alvorlige bivirkninger og stigende overdødelighed til følge. Det vil sige en stadig stærkere statskapitalisme funderet i tilsidesættelse af demokratiske traditioner, hvor "offentlige myndigheder", "eksperter", "professorer", "journalister", "politikere" og andre tilsvarende med formel kapital legitimerer og forsvarer overgreb og angreb på befolkninger, trods påstande om sundhed og beskyttelse.

Doxa er i stigende grad blevet til, at det ikke længere var (er?) legitimt at være kritisk over staters og virksomheders egeninteresse baserede undertrykkende praktikker og handlinger, bortset fra undtagelser i den offentlige meningsdannelse, som oftest udbredes via alternative kanaler.

I 1989 kom det mesterlige værk *La Noblesse d'État* – som en videreudvikling af *La reproduction* med væsentlige indsigter fra *La distinction* – til at spille en afgørende rolle i mit virke som forsker og underviser. Værket tilbyder nemlig solide forklaringer af sammenhængen mellem uddannelsessystemets struktur og sociale positioner i samfundet, og hvorledes disse besættes og reproduceres inden for magtfeltet.

Gennem *Homo Academicus*, UHÄ rapporter forfattet af Donald Broady og Mikael Palme, *La Noblesse d'État* og forudgående artikler til værket, i Actes i 1978 og 1987, med Monique de Saint Martin som medforfatter – som i øvrigt sammen med Dominique Merllié var min vejleder på École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Centre de Sociologie de l'Éducation et de la Culture (CSEC) i 1994 – fik jeg øje på korrespondanceanalyse (MCA) som et alternativ til andre statistiske metoder.

I MCA tilbydes en indbygget geometri og relationel forståelse af sociale positioner og positioneringer samt ikke mindst livsbaner, et begreb som jeg anvender i min svenske doktorafhandling, *Livsbaner gennem et felt*, som jeg 5. marts forsvarede i Lund for snart 25 år siden.¹ Fra 1989 og

¹ Staf Callewaert som sad i det fem mand store bedømmelsesudvalg, var internationalt lærd og udtrykte under voteringen til økonomihistorikeren Rolf Ohlsson, at nu skulle svenskerne ikke begynde at behandle mig som Foucault i Uppsala i 1955-1958. Positioneringer udspiller sig i sådanne udvalg. Min afhandling klart blev vel godkendt!

frem fordybende jeg mig i tilgangen, som er en teoretisk funderet metode med fokus på afstandene mellem positioner i det sociale rum eller felter, og ikke mindst tolkning af bidragsværdierne, grundlaget for dannelsen af akserne.

Ved flere studiebesøg og forskningsophold i Stockholm i 1989, 1991, 1992, 1993, i Uppsala i 1997 og 2001 og i Paris i 1992, 1994, 1995, 1999 og 2003 blev jeg med tiden meget fortrolig med tilgangen og kvalificeret til at foretage relevante og grundige analyser af felter, et af Bourdieus centrale begreber.

I 2001 blev jeg forsker på Socialforskningsinstituttet (SFI) i København i en 10-årig periode, et institut som virkede attraktivt på grund af en hovedsagelig empirisk tradition, og jeg anvendte korrespondanceanalyse tilgangen op igennem 00'erne senest med en række forskerstuderende med en færdig artikel i *Sociology* i 2013.

Med mit virke på SFI blev jeg snart optaget af andre statistiske metoder, særligt økonometriske metoder, og selvom korrespondanceanalyse virkelig er brugbar for et videnskabeligt arbejde i Bourdieus tradition, så havde jeg brug for at anvende andre metoder, hvilket artiklerne *Social Class, Family Background and Intergenerational Mobility*, *Testing Mobility Models: A rejoinder to Erikson and Goldthorpe* i *European Economic Review* i 2009 og *Intergenerational Reproduction of Distinctive Cultural Capital: A Study of University Education Obtained Abroad and at Home* i *Empirical Investigations of the Social Space* i 2019 illustrerer.

Stadig med fremhævelse af Bourdieus begreb om specifikke sociale arbejdspositioner (occupations), snarere end grove socialklasser, som skjuler konkrete reproduktionsmønstre, og dermed hvorledes positioner mere præcist er med til at mediere livschancer i forskellige felter og sociale arenaer. Pointen med occupations snarere end socialklasser fremførte David Grusky og Kim A. Weeden fra andre vinkler.

Senest har jeg sammen med kollegaer fra Tyskland brugt klassifikationer af forfinede occupations i et årelangt studie: "International Family Migration and the Dual-Earner model" i *Journal of Economic Geography*, 2022, hvori det vises at familiers fælles migrationsadfærd og beslutninger fra Danmark til forskellige destinationer betinges af uddannelsesforudsætninger hjemmefra (minimum college) og af sociale og institutionelle strukturer i landene. Dette sætter rammen for om de primært veluddannede mødre går hjemme og passer børn eller arbejder ude, så udvandrede fædre og mødre mere deles om deltagelse på arbejdsmarkedet i Sverige mens arbejdsdeltagelse meget mere er opdelt under ophold i USA. Familiernes praktikker drives af præferencer for en primært "dual-earner model" eller "single-earner model", det vil sige socialt forankrede dispositioner korresponderer med systemet af sociale positioner, som Bourdieu ville udtrykke det, medieret af hvorledes arbejdsmarkedet og sociale institutioner organiseres i de enkelte lande. Grundlæggende handler undersøgelsen om at sociale strukturer ("samfundsmodellen") er fuldkomment afgørende for migranters praktikker og beslutninger.

Denne forfinede tilgang til sociologisk forskningsarbejde brugte jeg tillige i fælles artikler i *British Journal of Sociology of Education* i 2016 og *Acta Sociologica* i 2018, hvor vi i førstnævnte påpeger, at en instrumentel brug af begrebet kulturel kapital, og uden feltbegrebet, i udforskningen af opnået uddannelsesniveau fører til en ret begrænset forståelse af de reelle mekanismer, her sammenfattet på engelsk:

"I contributed to the research area by examining the use of cultural capital in previous studies of educational choices, often considered as individual resources, such as number of books in the home and extracurricular activities, but unfortunately disregarding structural contexts. The problem is that studies omit the fundamental idea that cultural capital is exactly 'effective' because it is valued and esteemed a legitimate measure of worth by both high achievers and the educational system. Omitting this aspect runs the risk of misinterpreting effects of single items, such as number of books in the home and extracurricular activities, as themselves being generators of educational

value, whereas they are instead the means for value production in a larger educational system. It can be more revealing to embed studies of cultural capital and educational attainment in a broader context using the concept field as a way to cast light on the sociological mechanisms of educational reproduction.”

Denne forfinede tilgang anvendes desuden i et studie af universiteters og fagfelters bidrag til horisontal social differentiering blandt studerende i Danmark, et arbejde som netop udkom i 2018, hvor jeg sammen med Jens-Peter Thomsen viser, at det danske universitetssystem institutionelt og disciplinært er differentieret ud på en sådan måde, at systemet cementerer og bidrager til at opretholde chanceuligheden, trods stærke forestillinger om, at det er muligt at udjævne sociale forskelle.

Senest har jeg anvendt tilgangen i analyser af økonomisk afkast af fagfelter på universiteterne, som klart forfordeler fagfelter karakteriseret som hårde og med anvendelse for øje, f.eks. medicin, økonomi, finansiering og anvendt matematik med en favorisering af kandidater fra familier med meget kapital, især økonomisk kapital og til dels kulturel kapital (“Parental Capital and Economic Returns to Fields of Study”).

I takt med input fra andre forskningstraditioner og teoretikere bruger jeg oftest Bourdieu som sociologisk forståelsesramme, virkningsfuld i at forstå min egen og andres skæbne, det vil sige især kampen om faglige analyser og positioner i akademien. Naturligvis også i arbejdet med at opstille og undersøge vanskelige forskningsspørgsmål. Eksempelvis i måden at opsætte studier og analyser af multi- og intergenerational reproduktion og mobilitet, som viser sig at ændre sig ret meget over tid, i 2020 vist i *The Decline of Intergenerational Income Mobility in Denmark: Returns to Education, Demographic Change, and Labor Market Experience*, som jeg sammen med David Harding udgav i *Social Forces* blandt andet som et resultat af mit forskningsophold i 2018-2019 på Max Planck Sciences Po Center on Coping with Instability in Market Societies, Sciences Po (MaxPo) i Paris, som med Olivier Godechot² i spidsen faciliterede seminar på MaxPo, OSC med Louis-André Vallet som en udfordrende opponent.

I artiklen forklares faldet i social indkomstmobilitet med udgangspunkt i forældrenes indkomst mere specifikt ud fra en ustabil familiestruktur og en ulige akkumulering af arbejds erfaring, som virker ind på graden af social indkomstmobilitet over tid, men overraskende nok forklarer uddannelse ikke faldet i social mobilitet. Herved forsøger vi at indtænke sociale forhold, som har konkret betydning for middelklasseliv i dag, eksempelvis i mere uddannelsesprivilegerede hjem, hvor børn og unge i stigende grad oplever at vokse op i brudte familier med et arbejdsmarked som bliver mere og mere opdelt og utrygt – helt åbenlyst på et forringet grundlag i vor børns generationer – samtidigt med at den universelle velfærdsstats generøsitet tilbagerulles til fordel for en totalitær, repressiv og kontrollerende stat funderet på en stadigt mere dominerende statskapitalisme. Historisk set er arsenalet af reproduktions- og rekonversionsstrategier reduceret gennem indsnævring og begrænsning af livsformer, apropos *Det glemte folk*, med et vigende og mangelfuldt fokus på livschancer til følge, som jeg analyserer i “Familiers ulige livschancer og levedygtige samfund” (*Social ulighed set igennem uddannelse*, Aarhus Universitetsforlag, 2023).

² Olivier Godechots undersøgelse af hvorledes positioner reproduceres på EHESS gennem en specifik rådsrekruttering, med tydelig reference til Bourdieu-traditionen, erfarede jeg i 2019-2020 med et kandidatur til en post som directeur d'études cumulant en sociologie ved netop EHESS, hvor G. Sapiro i rådet af professorer m.fl. forsøgte at pege på mig, selvom vi ikke havde aftalt det på forhånd, som praksis ellers foreskriver!

Hertil bemærkes, at Harding og jeg ydermere viser, at social mobilitet i bunden og toppen er lille og ret stabil over generationer. På den måde er social mobilitet historisk set koncentreret i de brede mellemlag i befolkningen, men som nu viser sig at være mindre udtalt i generationer født i 1970'erne i sammenligning med tidligere generationer.

Mange værker af Bourdieu kan læses med stor glæde. Jeg anbefaler at læse *Méditations Pascaliennes* (MP), som udkom i 1997, i slutningen af Bourdieus livsbane, som indeholder de meget tankevækkende kapitler 4-6, særligt kapitel 6, hvori social væren og sansen for eksistens udfoldes, basalt set levedygtighed, som jeg kalder det for, på en dyb og opdateret måde, herunder med en nuanceret pointe om at dominerede klasser i større og større grad erfarer en afhængighed af bestemte typer af kapital i takt med udvidelsen af uddannelsessystemet, som fører til deklassering – i en vis forstand en kollektiv afsporing over generationer – hvilket ikke betyder reelle bedre livsmuligheder men et mere eller mindre udsigtsløst kapløb (se s. 217, engelsk udgave).

I dette reflekterende opus trækker Bourdieu tråde tilbage til *Outline of a Theory of Practice*, som for mig at se stadigvæk står som et paradigmatiske antropologisk og sociologisk arbejde, der for alvor giver indsigt til forståelsen af forskellige skiftende levilkår, kropslige reaktioner, korreponderende reproduktionshandlinger og rekonversionsstrategier, med sociale frustrationer, momentane glæder og fortvivlelse til følge, som betyder så meget for de måder vi lever på, socialt, kulturelt, kropsligt og økonomisk, og ikke mindst for indsigten i betydningen af de (forandrede) symbolske universer, vi lever i.

La distinction vil jeg nævne på den obligatoriske sociologiliste, lidt på linje med Max Webers værk om *Wirtschaft und Gesellschaft* (Økonomi og Samfund). Begge monografier står højt blandt sociologiske hovedværker, som på storslåede måder bidrager til forklaringer af sociale forhold, også historisk set. Meget af Bourdieus arbejde er i virkeligheden en nøgle til at forstå familien som det anker ud fra hvilket sociale praktikker og positioner genereres og iværksættes.

Imidlertid blev familien forskningsmæssigt og politisk over nogle generationer glemt eller fortrængt. Bourdieus forståelse af familie bygger videre på Webers forståelse heraf og Gerhard Lenskis arbejder om statuskrystallisation, som jeg opdagede i *La distinction*.

Lenskis analyser af magt og social stratifikation over tusinder af år førte mig sammen med andre kilder af arkæologiske studier til en forståelse af, at ulighed i hvert fald kan spores tilbage til neolitisk tid (bondestenalderen) i overgangen fra jæger-samler-samfundet til landbrugssamfundet, via havebrugssamfundet, som jeg beskriver i "Social retfærdighed i havebrugssamfundet", i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 2021 og i "Institutionalization of Social Inequality, Regeneration of "Horticultural" Communities and Viable Social Status" på konferencen Exploring Social Inequalities in the Palaeolithic and Neolithic of Europe and Southwest Asia, 2022.

Formentlig kan ulighed spores helt tilbage til palæolitisk tid. Jord og kapital bliver efterhånden vigtigere end "det levende arbejde", og dermed begynder social status at spille en afgørende rolle for dannelsen af det vi kalder for permanente hierarkier, det vil sige sociale hierarkier som er konstituerende for de fleste samfund, netop også historisk set.

Med andre ord, forholdet mellem familie, reproduktion, social status, ulighed, velvære og levedygtige fællesskaber gentænker jeg ud fra erkendelser om tidligere samfundstyper med henblik på forståelse og forklaring af "mulige nutidssamfund", en tilgang Bourdieu så fremragende viste mange gange.